

## KREATIVITÁS

A kreativitás (alkotóképeség) leginkább a *folyamat*, a *produktum*, a *személyiség* és a *környezet* oldaláról ragadható meg. E többirányú megközelítésnek az az oka, hogy a kreativitásnak mind a mai napig nincs általánosan elfogadott definíciója, mivel egyetlen olyan elmélet sincs, amelyik teljes képet adna róla. Mindegyik felfogás csak egy részt képvisel az egészről, az integráció pedig egyelőre várat magára. Ezért mi is azt az utat követjük, amit a kutatók többsége: a kreativitást a különböző oldalai felől közelítjük meg.

### A kreatív folyamat

Graham Wallas a kreatív folyamatot négy szakaszból állónak írta le. Ezek a következők: *előkészítés*, *lappangás*, *megvilágosodás* és *igazolás*. Az előkészítés során ráeszmélünk a probléma létezésére, és lehetőség szerint összegyűjtjük az ezzel kapcsolatos információt; a lappangás vagy várákozás ideje alatt hagyjuk a problémát „parlagon heverni”, egészen a megvilágosodásig, vagyis a megoldást eredményező látszólag váratlan belátásig, amit az igazolás, a hiányok „betöltése” és ellenőrzése követ. Ellis Paul Torrance úgy határozta meg a folyamatot, mint a problémára való érzékenyítődés, illetve a probléma tudatosítása; a rendelkezésre álló információ összegyűjtése; megoldásra törekvés és az eredmények közreadása.

### A kreatív produktum

Kreatív produktumnak tekinthető – akár a tervezés stádiumában is – minden olyan ötlet, elképzelés, művészi alkotás vagy tudományos elmélet, amelyek eredetiek, újszerűek és a probléma, a szituáció vagy a cél szempontjából jelentősek. Irving Taylor a produktum szempontjából ötféle kreativitást írt le:

- *kifejező kreativitás*, aminek a spontán kifejezés bármilyen formája elfogadható, tekintet nélkül az eredetiségre és az eredmény minőségére. Ez a kisgyermekek önálló rajzaival példázható.
- *produktív kreativitás*, ahol a hangsúly inkább a képességen van, semmint a spontaneitáson és az újszerűségen. Ilyennek tekinthetők a nagyobb gyermekek rajzai, akiknél a korábbi spontán szabad kifejezési tendenciát az ember realiztikus ábrázolása váltja fel.
- *feltaláló (inventív) kreativitás*, ahol a hangsúly a már meglévő dolgok újszerű felhasználásán van. Az egyén az előzőleg össze nem függő részek között új és szokatlan kapcsolatokat lát meg.
- *újító (innovatív) kreativitás*, ahol új elvek, illetve elképzelések kerülnek kidolgozásra, aminek következtében egy egész művészeti vagy tudományág alapjai jelentősen módosulnak.
- *teremtő kreativitás*, ahol egy teljesen új elv vagy feltevés születik meg, egészen fundamentális és elvont szinten. Ilyen például Freud elmélete a pszichológiában.

E skála azt sugallja, hogy a kreatív produktum értékét úgy állapíthatjuk meg, ha adott produktumot az abszolút legjobbal hasonlítjuk össze. Pedagógiai vonatkozásban azonban inkább az tűnik célszerűnek, ha az összehasonlítás nem az abszolút legjobbal, hanem a választott referenciacsoport által legjobbnak találttal történik. A kreatív gyermek ugyanis nem mérhető össze egy kreatív tudóssal, művésszel vagy építésszel, hiszen a tudásalapja jóval cseké-

lyebb. Kreatív produkció – abszolút értelemben – csak az adott szakterület jeles művelőitől várható. A kreatív tudósnak van honnan merítenie, míg a kreatív gyermek vagy tanuló ennek előtte van.

### **A kreatív személyiség**

A kreatív egyének közös jellemzője a környezet ingereire való szokatlan érzékenység, az önálló gondolkodás, a nonkonform viselkedés és a feladatokban való kitartás. A kimagaslóan kreatív egyének további közös vonása, hogy kedvüket lelik az ötletek gyártásában, kifejezetten szeretik a humort, magas toleranciát tanúsítanak a kétértelműséggel szemben, mikrokörnyezetükben domináns szerepet játszanak, nem kedvelik a kötöttségeket, védekeznek a korlátozások ellen és a munkájuk során erősen önérvényesítők.

J. P. Guilford a kreativitás lényegét a divergens gondolkodásban jelölte meg, és ennek megfelelően a következő kreatív képességeket írta le: általános problémaérzékenység, fluencia, flexibilitás, originalitás, újrafogalmazás és elaboráció.

Mindezek a jegyek főleg a kreatív felnőttek vizsgálatából szűrődtek le, aminek az az oka, hogy a vonatkozó kutatások elsősorban a kreatív felnőttek sajátosságainak feltárását tűzték ki célul. A jóval kisebb számú, kreatív gyermekek vizsgálatára irányuló kutatásokból itt Davis és Rimm listáját idézzük, akik szerint a kreatív gyermekek jellemzői a következők: kíváncsiság, függetlenség, kitartás, flexibilitás, széles érdeklődési kör, eredetiség, humorérzék, kérdezősködés, magas energiaszint, érzékenység, türelmetlenség és élénk fantázia. Williams szerint a kimagaslóan kreatív gyermekeket (és felnőtteket) azért nehéz jellemezni, mert tele vannak paradoxonokkal: egyszerre nyitottak és zárkóztak, bolondosak és komolyak, alkalmazkodók és renitensek, pedánsak és rendetlenek, és így tovább. Hozzáteszi, hogy akár tetszik a szülőnek vagy a pedagógusnak, akár nem, ezek a paradoxonok éltetik a kreativitásukat, így az egyedüli célravezető megoldás, ha alkalmazkodunk hozzájuk.

### **A kreativitást elősegítő környezet**

A kreatív potenciál kioldása szempontjából kritikus tényező a nyitott és elfogadó környezet. Egyes társadalomtudósok odáig merészkednek, hogy részletekbe menően leírják, milyennek kellene lennie a kreativitást előmozdító társadalomnak. Ennél mértéktartóbb Torrance elképzelése, aki azokat a változókat tartja fontosnak, amelyek szokatlan kérdésfeltevésekre ösztönöznek, továbbá az értékelés állandó kényszere nélkül teszik lehetővé a teljesítményt. Torrance és mások nyomán a kreatív potenciál kioldását a következő környezeti tényezők segítik elő: (1) nyitottság, (2) pozitív mintaadás, (3) útmutatás, segítségnyújtás, (4) humorérzék és (5) empátia. Sajnos tény, hogy vannak pedagógusok, akik rosszul tűrik a gyermekek kreatív megnyilvánulásait. Nem ritka, hogy ezeket a megnyilvánulásokat fegyelmezetlenségnek minősítik, és a tanulót megbüntetik. A módszeres visszafogásnak viszont az lesz a következménye, hogy a kreatív megnyilvánulásokról a diák egyszerűen leszokik, mert rátanul arra, hogy a jutalom a sablonos megoldásokért jár. Igaz, nem könnyű elfogadnunk, hogy a diák jobb ötlettel hozakodik elő, mint ami nekünk az eszünkbe jutott, de ilyenkor gondoljunk arra, mi lenne a világgal, az emberiség jövőjével, és saját gyermekeink jólétével, ha a felnövekvő generáció semmilyen új dolgot nem találna ki. Inkább dicsérni és biztatni kell ezért, semmint visszafogni. A kreatív környezet, a kreatív légkör megteremtése kétségkívül nehéz feladat, nehezebb, mint maga az alkotás, mégis elengedhetetlen a kreativitás fejlesztése szempontjából.

### **A kreativitás fejlesztése**

A kreativitás célzott fejlesztésére számos módszert dolgoztak ki a kutatók. Közülük kettőt említünk, olyanokat, amelyekkel az iskolában is próbálkozhatunk.

A *kreatív problémamegoldás* nevű módszer a tudást és a képzeletet ötvöző eljárás, melynek célja, hogy a felvetődő problémákat kreatív, újszerű és hatékony módon tudjuk megoldani. Öt lépésből áll, melyek a következők: (1) ténymegállapítás, (2) problémameghatározás, (3) ötletkeresés, (4) a megoldás megtalálása, (5) a megoldás elfogadtatása. Az eljárás nagy előnye, hogy könnyű megtanulni, és igen sokféle szituációra lehet alkalmazni.

Az *ötletbörze* az ötletek mennyiségi termelését hivatott elősegíteni csoportos körülmények közepette. Ennek alapvető szabálya az ítélezés felfüggesztése, vagyis a felvetődő ötletekről csak azt követően szabad véleményt mondani, ha több ötlet már nem születik. Az ötletek többsége valószínűleg megvalósíthatatlan lesz, de ha akad közöttük használható, már megérte.

Ezekről a módszerekről részletesebben rovatunk további írásaiban olvashatnak az érdeklődők.